

Osmanlı Belediyelerinde Bir Sağlık Hizmeti: Ebelik [Kâbilelik]

A Health Service in Ottoman Municipalities: Midwifery [Kabilelik]

Ahmet Yadi*

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:

Corresponding author:

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi
ahmetyadi87@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0405-3535

Başvuru / Submitted :

21 Temmuz 2023

Kabul / Accepted :

28 Eylül 2023

DOI: 10.21021/osmed.1330783

Atıf/Citation:

Yadi, A. "Osmanlı Belediyelerinde Bir Sağlık Hizmeti: Ebelik [Kâbilelik]", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 20 (2024): 1-17.

Benzerlik / Similarity: %17

Öz

Tarihin eski devirlerinden beri ebeler toplum sağlığı için önemli bir rol üstlenmiştir. Türk tarihinde de ayrıcalıklarını korumuşlardır. Ancak ebelik daha çok nesilden nesile geçen ilkel usullerle devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bazı zamanlarında bu konu üzerine çalışmalar yapılsa da 19. yüzyıla kadar herhangi bir eğitime tabi tutulmamışlardır. Bu yüzyılda devletin modernleşmeye başlaması ebelikle ilgili bazı değişimleri beraberinde getirdi. Ebelik kursları ve okulları açılarak diplomasız ebelerin önüne geçilmek istendi. Yine bu dönemde Osmanlı coğrafyasında teşkilatlanan belediyelerde ebeler istihdam edilmeye başlandı. Bundaki amaç doğumlarda yaşanan ölümleri azaltarak bu işi ehlinin yani eğitilmiş kişilerin yapmasını sağlamaktır. Fakat diplomalı ebelerin sayısının az olması aynı zamanda ekonomik şartlar nedeniyle maaşları karşılamadaki imkansızlıklar istenilen seviyede bir başarı sağlanmasını engelledi. Balkan ve Birinci Dünya Savaşı gibi hadiselerin yaşanması da bu durumda önemli etkendi. Yaşanan olumsuzluklara rağmen bu çalışmaların ebelik konusundaki atılacak adımlar için bir tecrübe sağladığı aşikardır. Bu çalışmanın amacı; Osmanlı Devleti'nde ebelik eğitimi, ebelerin belediyelerde istihdamı ve yaşanan sorunları ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Belediye, Ebelik, Doğum.

Abstract

Since the ancient times, midwives have played an important role in public health. They have maintained their privileges in Turkish history. However, midwifery continued with primitive methods passed from generation to generation. Although there were studies on this subject in some periods of the Ottoman Empire, they were not subjected to any training until the 19th century. The modernization of the state in this century brought about some changes in midwifery. Midwifery courses and schools were opened to prevent uncertified midwives. Again in this period, midwives started to be employed in the municipalities organized in the Ottoman geography. The aim of this was to reduce the number of deaths during childbirth and to ensure that this work is carried out by competent, trained people. However, the small number of certified midwives, as well as the impossibility to cover salaries due to economic conditions, prevented the desired level of success. Events such as the Balkan and First World War were also important factors in this situation. In any case, it is obvious that these studies provide an experience for the steps to be taken in midwifery. The aim of this study is to reveal the midwifery education in the Ottoman Empire, the employment of midwives in municipalities and the problems experienced.

Keywords: Ottoman Empire, Municipality, Midwifery, Born.

Giriş

Ebelik, kadınlara gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde daha iyi bakım işidir. Amacı özelde kadın ve çocuğun, genelde tüm toplumun sağlığını korumak ve iyileştirmektir.¹ Ebelik, bilim ve sanatın birleştiği ruh ve etik değerler üzerine temellenmiş destekleyici bakım verme sanatı olarak da ifade edilmektedir. Tüm kültürlerde insanlığın devamlılığı için doğuma yardım işi ebeler tarafından yürütülmüştür. Başlangıçta geleneksel tıp içerisinde yer alan ebelik, modern tıp alanındaki gelişmelerle birlikte profesyonel bir disiplin olarak sağlık meslekleri içinde yerini almıştır.²

Tarihin ilk dönemlerindeki ebelik mesleği hakkında yazılı belgeler olmasa da resimler, aletler ve kemik kalıntılarında bazı bilgilere ulaşılmaktadır.³ Eski dönemlerde Asurlular, Çinliler, Mısırlılar, Yunanlılar, Hititler, Yahudiler ve Romalılarda ebelik mesleği vardı.⁴ Sümer ve Mısır'da doğum yapana bu konuda tecrübe sahibi bazı kadınların yardımcı olduğu bilinmektedir. Bu yardım ilk olarak sadece şarkı ve ilahi okuyarak gebeyi cesaretlendirmekle başlamış daha sonra gelişerek ebelik mesleği halini almıştır. Ebelik eski Yunan ve Roma'da da başarılı bir dönem geçirmiştir.⁵

Türklerin kültüründe ve her döneminde ebelik bulunmaktadır. Ebeler, Türk kültüründe çok saygı görmüş ve iyi şartlara sahip bir meslek gurubuydu.⁶ Osmanlılarda da kadının ebe görevini üstlenmesinin bir gelenek olduğu görülmektedir. Ebelik sanatı çok kere anneden kız çocuğa ya da yakın bir kadın akrabaya usta-çırak yöntemi ile aktarılan bir aile mesleği olarak yürütülmüştür.⁷ Toplumda yaygın olarak eğitilmiş kadın ebeler yerine bu görevi usta-çırak ilişkisiyle yetişen ebeler üstlendiklerinden, geleneksel toplumlarda bebek ve anne ölümlerine sıkça rastlanmaktaydı. Bu bağlamda Osmanlı'da *kâbile*⁸ olarak adlandırılan ebelerin bilgi düzeyi, toplumun tecrübeli yaşlılarının bilgisinden farklı değildi. Eğitim durumlarının ne olduğu konusunda net bir bilgi olmamakla birlikte ebelerin geleneksel koşullarda okuma-yazma bilmeleri gerekmiyordu. Ancak tıp risalelerine bakıldığında bunların daha çok geleneksel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan gelen bilgiler olduğu anlaşılmaktadır.⁹

Osmanlı döneminde bağımsız çalışan ebeler ev ve hareme rahatlıkla girebilmiştir. Bu dönemde ebeler halk, saray ve kibar ebeleri olarak üç grupta sınıflandırılmışlardır. Saray ebeleri, sarayda görevli ve saltanata mensup olanların doğumlarını gerçekleştirmekte ve hareme alınan kızların muayenesini yapmaktaydı.¹⁰ Saray içinde ve dışında mesleğini başarılı yapanlar rağbet görür, iyi yapamayanlar yani bir canın ölmesine neden olanlar da cezalandırılırdı.¹¹

¹ Nuran Mumcu ve Betül Uzun Özer, "Geçmişten Günümüze Ebelik Eğitimi," *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 7/3 (2020): 217.

² Yasemin Aydın Kartal ve Tuğba Aksoy, "Tarihten Günümüze Ebelik ve Mesleğine Kısa Bir Bakış," *Sağlık Bilimleri Dergisi* 30 (2021): 98.

³ Aydın Kartal ve Aksoy, "Tarihten Günümüze Ebelik ve Mesleğine Kısa Bir Bakış," 98.

⁴ Figen Şafak, "Türkiye'de Ebelik Eğitimi Sürecinin Tarihsel Gelişimi ve Ebelik Eğitiminin Devlete ve Kişiyeye Maliyeti" (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 13.

⁵ Nuran Kömürcü ve Nimet Sevgi Gençalp, "Geçmişten Günümüze Doğuma Yardım," *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 5/1 (2002): 79.

⁶ Aydın Kartal ve Aksoy, "Tarihten Günümüze Ebelik ve Mesleğine Kısa Bir Bakış," 98-99.

⁷ Nil Sarı, "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri," *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 2/3 (1996/97): 23.

⁸ Kabile, kadın ebelere verilen isimdir. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007), 476.)

⁹ Hülya Taş, "Erken Modern Osmanlı'da Sağlık Hizmetleri," *Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi* 40 (2013): 356.

¹⁰ Aydın Kartal ve Aksoy, "Tarihten Günümüze Ebelik ve Mesleğine Kısa Bir Bakış," 99.

¹¹ Sarı, "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri," 24.

Geleneksel usulle yapılan ebeliklerin yanında işin ilmi kısmıyla ilgilenenler de bulunmaktaydı. Bunlardan biri Amasya Darüşşifasında çalışan Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu'ydu. Kendisi Osmanlı'da ebelik mesleğinin gelişimini başlatmıştır. Nitekim Osmanlı döneminde ebelik ile ilgili ilk yazılı kaynak Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu tarafından 1465 yılında yazılan doğum sahneleri ve kullanılan aletlere yer verilen *Cerrahiyetü'l-Haniye* adlı kitaptır.¹² Ancak tıp ile ilgili çalışmalarda doğum dar bir çerçevede yer almıştır. Buradan Osmanlı Devleti'nin en güçlü dönemlerinde, ilmi çalışmaların en ileri olduğu zamanlarda bile doğum konusuna gereken önemin verilmediği veya bunların yazıya geçmediği anlaşılmaktadır. Bilgileri ve kendi tecrübeleri sayesinde ebelik yapan kadınların doğumda kolaylık sağladıkları ve doğum sırasında ortaya çıkan aksaklıkları giderme hususunda çeşitli usuller denedikleri bilinmektedir. Osmanlı sultanlarının doğumları bile bu gibi garip hadiselerden farklı değildi.¹³

Erkeklerin 18. yüzyılda doğumda rol oynaması ve doğumda lavtanın kullanılması ile birlikte hekimler bu işi üstlenmeye ve çağdaş tıp anlayışı gelişmeye başlamıştır.¹⁴ 18. yüzyılın sonlarında İsveçli bir elçi Osmanlı'nın gelenek ve göreneklerini anlattığı kitabında; bilgileri az, fakat tecrübeleri çok olan kadın ebelere başvurulduğundan bahsetmektedir. Özellikle kadın hastalıkları üzerinde bilgili olan bu kadınlar sarayda olsun, başka yerde olsun, doğumları yaptırmaktaydılar. Zikredilen elçi kitabında bunun başlı başına meslek olduğu ve bu mesleği yapanlara ebe kadın denildiği ifade edilmiştir.¹⁵ 19. yüzyılda devletin modernleşmesi yönünde adımlar atılması ebelerin eğitimi ve istihdamına yönelik gelişmeleri beraberinde getirdi. Aynı dönemlerde modernleşen kurumlardan olan belediyelerde bazı sağlık personeli görev yapmaya başladı. Bu çalışmada belediye sağlık personelinin ebelerin eğitimi, istihdamı ve yaşadıkları sorunlar anlatılmaya çalışılmıştır.

1. Osmanlı'da Ebelerin Eğitimi

Osmanlılarda doğum, Tanzimat yıllarına kadar çok iptidai şekillerde ve sağlıksız ortamlarda yapılıyordu. Ebe adı verilen kadınlar, bu konudaki bilgilerini başka ebelerden öğreniyorlardı. Doğum ve doğurtma bilgisi konusunda bilimsel anlamda herhangi bir kaynak ya da eğitimleri yoktu. Bazı bebekler doğum anında ölüyor, bazıları da doğum esnasında ortaya çıkan rahatsızlıklarla ömür boyu yaşamak zorunda kalıyorlardı. Yine aynı hatalar ve bilgisizlik sonucu birçok anne adayını da doğum esnasında ölüyordu.¹⁶

19. yüzyılda tıp alanındaki gelişmeler, sağlık hizmetlerinde hekim dışında yardımcı sağlık personeline olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.¹⁷ Bununla birlikte kadınların sağlık alanında istihdamına yönelik çalışmalar oldukça eskiye dayanmaktadır. Osmanlı'da modern sağlık eğitimiyle ilgili ilk teşebbüs askeri gereksinimleri karşılamak amacıyla 1806 yılında Tersane Tıbbiyesi adlı mektebin açılışıyla gerçekleşti. Fakat III. Selim'in tahttan indirilmesinin ardından bu okul 1808'de kapatıldı. Daha sonra 14 Mart 1827'de tıp ve cerrahlik eğitimi veren ve Müslüman tabip ve cerrah yetiştirmeyi hedefleyen Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure adlı mektep

¹² Mumcu ve Uzun Özer, "Geçmişten Günümüze Ebeler Eğitimi," 218.

¹³ Tefik Temelkuran, "Eğitim Tarihimizde İlk Kadın Meslek Okullarından Ebe Okulu," *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 32 (1999): 34.

¹⁴ Aydın Kartal ve Aksoy, "Tarihten Günümüze Ebeler ve Mesleğine Kısa Bir Bakış," 99.

¹⁵ Sarı, "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri," 18.

¹⁶ Yunus Özger, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleleri," *History Studies* 4/1 (2012): 424.

¹⁷ Erdem Aydın, "Tanzimat ve Osmanlı Sağlık Hizmetleri," *IV. Tıp Tarihi Kongresi* (2003), 452.

açıldı. Açılan bu okulda cerrahi dersi sırasında ebelik eğitimi de gösterildi. Ancak sadece erkek ebeler yetiştirilmeye başlandı.¹⁸

1838 yılından itibaren Galatasaray Tıbbiyesinde ebelik eğitimine yönelik dersler okutulmasına rağmen öğrencilerin uygulama yapabilecekleri bir yer yoktu. Ebelik usta-çırak yöntemiyle öğrenilen, görgü ve deneyime dayanan, geleneksel ve kadınlara özgü bir meslek olarak kabul edilmekteydi. Tanzimat dönemine kadar ebe ve hemşire olarak çok sayıda kadın sağlık alanında görev almakla birlikte eğitim görmeleri çoğu kez engellendi.¹⁹ Eğitimli ebelerin işi yürütmesini isteyen Hekimbaşı İshak Efendi 1842 yılında Tıbbiye Mektebinde ebelik kursları açılması için girişimde bulundu ve bu girişim Sultan Abdülmecid tarafından onaylandı.²⁰ Paris'ten gelen ebe Madam Ventura ve Avusturya'dan gelen Madam Messanti ebelik eğitimine önemli katkıda bulundu. Ebelik eğitimine katılan ilk 36 ebeden 26'sı Hristiyan ve 10'u Müslüman'dı. Eğitimini tamamlayanlar padişahın huzurunda diplomalarını aldılar. Ebeler, Tıbbiye Mektebi polikliniklerinde görevlendirilmenin yanı sıra devlet memurluklarına da atandılar.²¹

Osmanlı Devleti'nde ordunun tabip ve cerrah ihtiyacı için daha önceleri Mekteb-i Tıbbiye-i Harbiye açılmıştı. 1867 yılında ise halkın doktor ihtiyacını karşılamak adına Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye açıldı. Bu iki kurum bünyesinde eczacılık ve ebelik sınıfları açılarak doktor ve cerrahın dışındaki sağlık personeli yetiştirilmeye başlandı. Burada eğitim gören kişiler daha sonra değişik vilayet, sancak ve kazalara tayin edildiler.²² 1870 yılında Ahırkapı Otlukanbarı civarında bir Kâbile Mektebinin yapılmakta ve o sıralarda inşasının bitmek üzere olduğu bilinmektedir.²³ Ebe yetiştirecek olan bu mektebe muallim olarak Doktor Kapriçin atanmıştı.²⁴ Ancak usta-çırak yöntemi ile yetişen kadınlar ebelik yapmaya devam etmekteydiler. Bunun üzerine önlem olarak 16 Şubat 1887'de ebelik yapabilmek için Darülfünun-ı Tıbbiye-i Şahanenin diplomasına sahip olma zorunluluğu getirilmiştir.²⁵

Yıllar geçtikçe edinilen bilgi ve tecrübeler neticesinde 1888 yılında ebelik konusunda bir nizamname hazırlanmaya başlandı. Bu sıralarda ebelik eğitimi için mektebe başvuran hanımlar da kabul edilmekteydiler.²⁶ Ancak ebelik mesleğini icra etmekte olan kadınların bunun için eğitime ihtiyaçlarının olduğu açıkça görülmekteydi. Çünkü; zorlu doğum sürecinde anne ve çocuk kayıpları yaşanmaktaydı. Bundan dolayı eğitimsiz ebelerin bilgi ve tecrübelerini artırmak adına 1892 yılında tekrar bir Kâbile Mektebi ve Doğumhane yapımına başlandı. 1893 yılı başlarında inşası devam eden bu mektebin programı hazırlanmıştı ve okul tamamlanınca eğitime

¹⁸ Özger, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri," 424.

¹⁹ Sadet Altay, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 35 (2017): 171.

²⁰ Özger, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri," 424; Temelkuran, "Eğitim Tarihimizde İlk Kadın Meslek Okullarından Ebe Okulu," 35.

²¹ Sarı, "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri," 25; Özger, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri," 424; Temelkuran, "Eğitim Tarihimizde İlk Kadın Meslek Okullarından Ebe Okulu," 37.

²² Ertan Gökmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklilikleri," *OTAM* 52 (2022): 103.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *İrâde Dahiliye (İ. DH)*, Nr: 622/43244, 1 Şaban 1287 (27 Ekim 1870).

²⁴ BOA, *Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi (HR. MKT)*, Nr: 692/80, 1 Cemaziyelahir 1287 (29 Ağustos 1870).

²⁵ Mumcu ve Uzun Özer, "Geçmişten Günümüze Ebeler Eğitimi," 218.

²⁶ BOA, *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT)*, Nr: 1559/54, 24 Safer 1306 (30 Ekim 1888).

başlanacaktı.²⁷ Söz konusu Kâbile Mektebi, Tıbbiye Nezaretine bağlı olacaktı. Mektep; idadi ve hususi olmak üzere iki kısım olarak tasarlandı. Eğitim süresi, 2 yılı idadi ve 2 yılı hususi olmak üzere toplam 4 seneydi. Bu okula başvuracak kadınlar 18'den küçük ve 30 yaşından büyük olmayacaktı.²⁸ 1905 yılında Askeri ve Mülki Tıbbiyeler Haydarpaşa'ya nakledilince boş kalan binada Kadırga Viladethanesi adı altında müstakil bir Ebe Mektebi açıldı. Bunun yanında Doğum Seririyatı adı verilen bir de klinik hizmete girdi.²⁹ II. Meşrutiyet döneminde hem Tıbbiye Mektebinde hem de Kâbile Mektebinde ebelik eğitimine devam edildi. Aşağıda tabloda bu dönemde mezun olanlardan kayıtlara geçenler hakkında bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1. Kâbile (Ebe) Mektebinden Diploma Alan Bazı Kadınlar (1917)³⁰

Diploma No	Tarih	İsmi	Baba Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri
318	1 Ağustos 1917	Nigar Hanım	Şeyh Süleyman	1893	Üsküp
319	1 Ağustos 1917	Hayriye Hanım	Şeyh Süleyman	1890	Üsküp
320	1 Ağustos 1917	Nuriye Hanım	Ahmed	1889	Silistre
321	1 Ağustos 1917	Ümmügülsüm Hanım	Elhac İsmail	1883	Of
322	1 Ağustos 1917	Mevhibe Hanım	Mustafa	1889	İstanbul
323	1 Ağustos 1917	Feride Hanım	Hafız İsmail	1883	Tırnova
324	1 Ağustos 1917	Münevver Hanım	Ali Rıza	1885	İstanbul
325	1 Ağustos 1917	Fethiye Seniyye Hanım	Şeyh Esrar	1894	İstanbul
326	1 Ağustos 1917	Emine Müzeyyen Hanım	Ali Cemal	1884	İstanbul
327	1 Ağustos 1917	Fatma Hidayet Hanım	Abdullah	1887	İstanbul
328	1 Ağustos 1917	Kadriye Hanım	Hafız Mustafa	1888	İstanbul
329	1 Ağustos 1917	Müzeyyen Hanım	Emin	1888	İstanbul
330	15 Ağustos 1917	Marika Hanım	Yorgi	1890	İstanbul
331	15 Ağustos 1917	Hadice Hanım	Hakkı	1883	İstanbul
332	15 Ağustos 1917	Fatma Saime Hanım	Hasan	1891	İstanbul
333	22 Ağustos 1917	Zekiye Hanım	Salih	1886	Lefkoşa
334	22 Ağustos 1917	Kadriye Hanım	Hafız Bekir	1892	Yanya

Tabloda görüldüğü üzere 1917 yılında Kâbile Mektebindeki eğitimini tamamlayan 17 kadın ebelik diploması almış ve diplomaları Tıbbiye Mektebi tarafından onaylanmıştı. Mezun olan kadınların biri hariç diğerleri Müslüman'dı ve yarıdan fazlası İstanbul doğumluydu. Ayrıca içlerinden 5'i Balkanlar, 1'i Karadeniz ve 1'i de Kıbrıs'ta dünyaya gelmiştir. Diploma alan 17 kadından 10'unun İstanbul doğumlu olması, o dönem için mektebe yakınlığın eğitim için önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

2. Osmanlı Belediyelerinde Ebe İstihdamı

²⁷ BOA, *DH. MKT*, Nr: 2049/40, 13 Recep 1310 (31 Ocak 1893); *Şûrâ-yı Devlet (ŞD)*, Nr: 2599/28, 16 Safer 1310 (9 Eylül 1892).

²⁸ BOA, *ŞD*, Nr: 2599/28, 16 Safer 1310 (9 Eylül 1892).

²⁹ Özger, "Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümelere," 424.

³⁰ BOA, *Maarif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF. MKT)*, Nr: 1230/48, 18 Zilhicce 1335 (5 Ekim 1917); *MF. MKT*, Nr: 1231/21, 15 Muharrem 1336 (31 Ekim 1917).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren belediyeçilik faaliyetleri bulunmaktaydı. Ancak belediye faaliyetleri tek bir kurum çatısı altında olmayıp farklı birimler tarafından yürütülmekteydi.³¹ Osmanlı kentlerinden özellikle dış dünya ile gelişen ilişkilerin önemli bir parçası olan liman kentleri değişim içerisindeydi. Ülkenin değişmekte olan ekonomik, toplumsal ve yönetsel yapısına bağlı olarak geleneksel kent yönetiminde değişiklikler yapılması gerekli görüldü.³² Nitekim Osmanlı Devleti'nde modern belediyelerin ilk örnekleri devlet yapısının değişim ve dönüşüm yaşadığı Tanzimat döneminde görülmeye başlandı. Devlet yapısındaki batılılaşma ve merkezileşme belediyelerin gelişiminde de önemli etken oldu.³³ 13 Haziran 1854'te Kırım Savaşı'nın İstanbul'da meydana getirdiği hareketliliği düzene koymak için İstanbul Şehremaneti kuruldu. Taşrada ise 8 Ekim 1864 tarihli vilayet nizamnamesiyle belediyeler teşkilatlanmaya başladı.³⁴ 1871 ve 1877 yıllarında yapılan düzenlemelerle Osmanlı belediyeleri daha kurumsal bir yapıya büründü. Bu yıllarda belediye bünyesinde tabip, baytar ve mühendis gibi personelin istihdam edildiği görülmektedir. Belediyelerin şehir halkına sağlık hizmeti sunmaya yönelik çalışmaları da bu yıllarda başlamıştır.³⁵

Osmanlı belediyelerinde ebelerin ne zaman istihdam edilmeye başlandığı kesin olmamakla birlikte *Düstur*'da yayınlanan 7 Temmuz 1870 tarihli *Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânedede Tabâbet-i Belediyeye İcrâsına Dâ'ir Nizâmname* bize bu konuda ışık tutmaktadır. Burada yabancı ülkelerde ebelik eğitimi almış kadınların Osmanlı memleketinde mesleğini yapabilmeleri için diplomalarını Tıbbiye Mektebine kaydettirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Ruhsatname için ise 100 kuruş ödemek zorundaydılar. Taşrada ebelik yapanlar içerisinde Osmanlı vatandaşı olanlar Meclis-i Kebir-i Eyalete, eğer yabancı devlet vatandaşı iseler bağlı oldukları konsolosluğa diplomalarını onaylatarak vali aracılığıyla Tıbbiye Mektebine göndereceklerdi.³⁶ Ancak Osmanlı belediyelerinde sağlık hizmetindeki asıl değişim 1877 yılında oldu. Çünkü 1877'de çıkarılan kanunla korucuyu sağlık alanında belediyelerin sorumlulukları daha da genişledi.³⁷ Osmanlı Arşiv kayıtlarında yer alan belediye ebeliği ile ilgili belgeler bunu kanıtlar niteliktedir.

Tıbbiye Nizamnamesi gereği diplomasız doktor, cerrah, eczacı ve ebelik yapanların engellenmesi gerekiyordu. Bu şekilde mesleğini yapanların 3 ay içerisinde İstanbul'a gelerek diploma almaları gerekmektedir. Diploma almayanlar mesleklerini yapmaktan menedileceklerdi. Yabancı ülke vatandaşlarına aynı uyarılar yapılarak konsolosluklar bilgilendirildi.³⁸ Hükümetin istediği resmi işlemleri yaptıranlar bu sayede görevini kanuna uygun bir şekilde icra etmiş olacaklardı. Kanuna aykırı bir şekilde Darülfünun Tıbbiye diploma veya şahadetnamesine sahip olmayanların mesleklerini yapmaktan menedilmesi konusunda vilayetlere sürekli uyarı yazıları

³¹ Ahmet Deniz, Pınar Akarçay ve Adem Karakaş, "Osmanlıda Belediyeçiliğin Gelişimi ve Modernleşme Çabaları," *Akademik Bakış Dergisi* 64 (2017): 315-318.

³² İlhan Tekeli ve İlber Ortaylı, *Türkiye'de Belediyeçiliğin Evrimi* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1978), 16.

³³ Tarkan Oktay, "Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi," *Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi* (İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, 2008), 376.

³⁴ İlber Ortaylı, "Belediye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 400.

³⁵ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 190-222; Metin Kopar, *Türkiye'de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıkların Mücadelesi (1920-19138)* (Adıyaman: İkad Yayınevi, 2021), 8-9.

³⁶ *Düstur* 1/2, İstanbul: Matbaa-i Amire 1289: 814-815; Gökmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklilikleri," 122; Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, 221-222.

³⁷ Tekeli ve Ortaylı, *Türkiye'de Belediyeçiliğin Evrimi*, 80; Tarkan Oktay, *Osmanlı'da Büyükşehir Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 181.

³⁸ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1470/78, 4 Rebiülahir 1305 (20 Aralık 1887).

gönderilmekteydi. Amaç bu kişilerin İstanbul'a giderek imtihana girmelerini sağlamaktı. Maddi imkansızlıklardan dolayı İstanbul'a gidemeyenler imtihanların başka bir usulle yapılmasını talep etmekteydiler.³⁹ Her ne olursa olsun hükümet, sağlık personelinin diplomasız çalışmasının önüne geçmek adına bazı önlem ve tedbirler almaya devam etti. Bunu da özellikle belediyelere sağlık personeli atayarak yapmış oldu. Amaç hem halkın sağlık hizmeti ihtiyacını karşılamak hem de eğitimsiz kişilerin faaliyetlerini önlemektir. Görevlerine resmi olarak devam etmek isteyen yabancı tabip ve ebelerin gerekli evrak ve harçları bağlı oldukları konsoloslukları aracılığıyla İstanbul'a gönderdiklerine dair kayıtlar bulunmaktadır.⁴⁰ Örneğin; İşkodra'da ikamet eden Doktor Rudolf Schmidt ile ebe Anna Rusina'nın diplomaları İstanbul'a gönderildi. Tıbbiye Mektebi tarafından incelendikten sonra diplomaların kanuna uygun olduğu görüldü. Kendilerinden 8 lira vergi alındıktan sonra onaylanan diplomaları iade edildi.⁴¹

Kayıtlardan tespit edildiği kadarıyla belediyelerde ebe istihdamı konusunda ilk talep 1873 yılında Erzurum vilayetinden gelmiştir. İstanbul'a gönderilen yazıda Erzurum'da diplomalı bir ebe olmamasından dolayı kadın ve çocukların hayatlarını kaybettiğine dikkat çekilerek maaşı belediye hasılatından karşılanmak üzere diplomalı Müslüman bir ebe gönderilmesi talep edilmekteydi. Konu üzerine yapılan yazışmalar neticesinde Tıbbiye Mektebinde eğitim gören yapılmış imtihanla diploma alan ve Fransızca başta olmak üzere birkaç lisana aşına olan Zenciye Kamer Hanım'ın aylık 1.000 kuruş maaşla tayini uygun görüldü. Kamer Hanım, bölgede yaşanan sıkıntıların azaltılması adına vakit kaybetmeden Erzurum'a gönderildi.⁴²

Osmanlı yetkilileri belediye ebeliğinde diplomalı kadınları tercih ederek bu işi kendine meslek edinmiş diplomasız ve eğitimsiz kesimin önüne geçmek istiyordu. Belediyeler de bu doğrultuda merkeze yazdıkları yazılarda diplomalı kâbile atama yapılmasını talep etmekteydiler. Ancak bazen istihdam edilecek olan yerin İstanbul'a uzaklığı veya maaşının düşüklüğü ebe sıkıntısı yaşanmasına sebep olmaktadır. Örneğin; 1894 yılında boş halde bulunan San'a belediye ebeliğine benzerleri gibi belediye varidatından 500 kuruş maaş verilmek üzere orada bulunan ve yeterliliği sıhhiye heyetince tasdik edilmiş olan Nefise Hanım tayin edilmesi istenmiştir. Ancak Tıbbiye Mektebi tarafından diploması olmayan ebelerin kanunen belediye ebeliğine atanmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Yemen valisi 500 kuruş maaşı İstanbul'dan gelecek olan diplomalı ebelerin kabul etmeyeceğinin daha önceki zamanlarda tecrübe edildiğini bildirerek bu konuda tecrübe ve yeterliliği bilinen Nefise Hanım'ın görevinin onaylanmasını talep etmiştir. Diplomalı bir ebe gelene kadar kendisinin istihdam edilmesi uygun görülmüştür.⁴³

II. Abdülhamid döneminde birçok belediyeye ebe tayin edildiği bilinmektedir. Örneğin; Kudüs'e Emetullah Hanım,⁴⁴ Kayseri'ye Madam Makrohi,⁴⁵ Üsküp'e Vangelice Hatun,⁴⁶ Basra'ya Muhsine Hanım,⁴⁷ Medine'ye Hafize Hanım,⁴⁸ Erzincan'a Zeynep Hatun,⁴⁹ Diyarbakır'a Ayşe

³⁹ BOA, ŞD, Nr: 2520/17, 14 Zilkade 1304 (4 Ağustos 1887).

⁴⁰ BOA, DH. MKT, Nr: 1630/110, 24 Şevval 1306 (23 Haziran 1889).

⁴¹ BOA, Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR. TO), Nr: 167/127, 8 Mart 1889.

⁴² BOA, İrade Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD), Nr: 26/1216, 11 Muharrem 1290 (11 Mart 1873).

⁴³ BOA, DH. MKT, Nr: 59/30, 27 Recep 1311 (3 Şubat 1894); Gökmen, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklilikleri," 123.

⁴⁴ BOA, DH. MKT, Nr: 2099/120, 14 Rebiülahir 1316 (1 Eylül 1898).

⁴⁵ BOA, Zabtiye Nezâreti Belgeleri (ZB), Nr: 347/96, 14 Temmuz 1323 (27 Temmuz 1907).

⁴⁶ BOA, DH. MKT, Nr: 59/30, 27 Recep 1311 (3 Şubat 1894).

⁴⁷ BOA, ZB, Nr: 422/117, 10 Mayıs 1322 (23 Mayıs 1906).

⁴⁸ BOA, DH. MKT, Nr: 1687/74, 14 Cemaziyelevvel 1307 (6 Ocak 1890).

⁴⁹ BOA, DH. MKT, Nr: 1738/67, 14 Zilkade 1307 (2 Temmuz 1890).

Sıdıka Hanım,⁵⁰ Sandıklı'ya Fehime Hanım,⁵¹ Tarsus'a Fatma Hanım⁵² ve Amasya'ya Fatma Hanım belediye ebesi olarak atanmışlardı.⁵³ Bu dönemdeki ebe atamasıyla ilgili örnekler daha da çoğaltılabilir. Hükümetin bu konuda attığı adımlara rağmen diplomalı ebe sayısı yine de yetersiz kalmıştır.

1901 yılında Konya'nın Koçhisar kazasında doktor ve ebenin olmayışından dolayı bir kadının doğum esnasında vefat ettiği haberlerinin gazetelere yansımaları büyük tepki yaratmıştır. Sultan II. Abdülhamid bunun üzerine taşrada mektepten yetişmiş ebelerin bulundurulması gerekliliğini bir irade yayınlarak duyurdu. Her tarafa diplomalı ebe gönderilmesi için kazalara 400, sancaklara 600 ve vilayet merkezlerine 800 kuruş maaşla atama yapılması kararı alındı. Ardından bu karar Osmanlı devletinin her bir idari birimine tebliğ edildi.⁵⁴ Buna rağmen taşrada diplomasız olarak ebelik yapanların çokluğundan dolayı artan vefat sayısı dikkate değer bir orandaydı. Bu gibilerin ebelik yapmaktan kesinlikle menedilmesi ve kendilerine ağır cezalar verilmesi konusunda alınan tedbirlerden beklenen sonuç alınamadı. Doğum esnasında ölüm hadiselerinin devam etmesi halk arasında dedikoduya yol açmaktaydı. Bu gibi eğitimsiz ebelik yapanlara engel olunması için vilayet, sancak ve kazalarda ebe bulunmayan yerlere diplomalı ebelerin maaşları teminat altına alınmak suretiyle atanması uygun görüldü.⁵⁵

II. Meşrutiyet döneminde ebe istihdamına yönelik birçok belediyenin talebi olmuştur. Bu taleplerin en önemli gerekçesi doğumlarda meydana gelen ölümleri önlemektir.⁵⁶ Diğer sebepler ise yerleşim birimlerinin büyüyerek nüfusun artması,⁵⁷ öldürme, yaralama ve tecavüz gibi olaylarda kadınların muayene edilmesi⁵⁸ ve bazı bölgelerin çok sıcak olmasının yanında nüfus hareketi fazlalığının hastalıkların artmasına neden olması gibi gerekçelerdir.⁵⁹

Ebe atama talepleri ilk olarak Sıhhiye Nezaretine iletilmekteydi. Yapılan inceleme neticesinde Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye tarafından birinin ebe olarak atanması uygun görülürdü. Nitekim 1909'da Elbistan'a Behiye Meryem Hanım,⁶⁰ Bafra'ya Fermude Hanım,⁶¹ Bitlis'e Hüsna Hanım,⁶² 1910'da Muş'a Fatma Hanım,⁶³ 1911'de Serfiçe'ye Şükriye Hanım, Zor sancağına Hatice Zarafet Hanım, Çatalca'ya Roçika Feracyan Hanım, Taşköprü'ye Takuk Hanım ve Dimetoka'ya Mariya adlı ebelerin atanması uygun görüldü.⁶⁴ Bazı durumlarda belediyelerin Sıhhiye Nezaretine ebe müracaatında bulunmak yerine belediyeye başvuru yapanlardan birini ebelikte görevlendirdiğini görmekteyiz. Görevlendirmeyi yaptıktan sonra atamanın yapıldığı

⁵⁰ BOA, *DH. MKT*, Nr: 2512/22, 4 Rebiülahir 1319 (21 Temmuz 1901).

⁵¹ BOA, *DH. MKT*, Nr: 2560/25, 12 Şaban 1319 (24 Kasım 1901).

⁵² BOA, *DH. MKT*, Nr: 2560/26, 12 Şaban 1319 (24 Kasım 1901).

⁵³ İbrahim Serbestoğlu, *19. Yüzyılda Amasya Sancağı* (Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 191.

⁵⁴ BOA, *Yabancı Arşivler Makedonya (YB.021)*, Nr: 97/67, 9 Mart 1317 (22 Mart 1901).

⁵⁵ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1307/9, 25 Muharrem 1327 (16 Şubat 1909).

⁵⁶ BOA, *Dahiliye Nezâreti İdare (DH. İD)*, Nr: 136/2, 5 Ramazan 1330 (18 Ağustos 1912).

⁵⁷ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1486/29, 3 Cemaziyelahir 1305 (16 Şubat 1888).

⁵⁸ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1738/67, 14 Zilkade 1307 (2 Temmuz 1890); *DH. İD*, Nr: 18/49, 25 Ramazan 1329 (19 Eylül 1911).

⁵⁹ BOA, *DH. İD*, Nr: 157/11, 8 Zilkade 1330 (19 Ekim 1912).

⁶⁰ BOA, *Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI)*, Nr: 22/17, 27 Ramazan 1327 (12 Ekim 1909).

⁶¹ BOA, *DH. MUI*, Nr: 28/26, 16 Şevval 1327 (31 Ekim 1909).

⁶² BOA, *DH. MUI*, Nr: 43/3, 11 Zilkade 1327 (24 Kasım 1909).

⁶³ BOA, *DH. MUI*, Nr: 66/41, 7 Safer 1328 (18 Şubat 1910).

⁶⁴ BOA, *DH. İD*, Nr: 18/40, 18 Şaban 1329 (14 Ağustos 1911).

bilgisi nezarete iletilmekteydi. Örneğin; Tosya ebeliğine müracaat edenler arasında Perviz Hanım seçilerek bu görev için uygun görülmüştü.⁶⁵

Rumeli, Cezair-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları), Suriye sahilleri ile İzmir'e yakın bölgelerde özellikle Yunanistan Tıbbiye Mektebinden mezun olarak gelen doktorların ve Beyrut'ta Fransız Cizvit ve Amerika Protestan misyoner Tıbbiye Mektepleri mezunlarından bazılarının Suriye, Irak, Van, Diyarbakır, Muş'ta Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda yaptıkları görülmüştür. Bu kişiler buldukları Osmanlı bölgesindeki belediye dairelerine yardım adı altında sağlık personeli olmayı amaçlamışlardır. Bundan dolayı Osmanlı hükümeti açısından ebelik gibi sağlık memurluklarına yabancıların girmeleri kabul edilebilir bir durum değildi. Ancak Manastır Belediye ebeliğinde yabancıların istihdam edildiği görülmüştür. İzinli olarak İstanbul'da bulunan ebe Fatma Hanım'ın yerine 200 kuruş maaşla Sırbistan Tıbbiye Mektebinden mezun Kostantin Hanım tayin edilmiştir. Yine 16 seneden beri hizmette bulunan Osmanlı Kâbile Mektebinden mezun Angeliki Hanım ihraç edilerek yerine 200 kuruş maaşla Amelya Hanım ile Romanya Mektebi'nden mezun Esyab Hanım tayin edildiler. Bu gibi atamaların Osmanlı Devleti'nin yararına olmayacağı konusunda tüm vilayetlere uyarıda bulunulmuştur. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Başkanı Besim Ömer, özellikle yabancı memleketlerdeki okullardan mezun olup Osmanlı topraklarında görev yapan veya yapmaya çalışanların önüne geçmeye çalışmıştır.⁶⁶ Bu çerçevede yabancı devletlerdeki okullardan diploma almış olup mesleğini icra etmek isteyenlerin yapılacak imtihanlara katılması istendi. İmtihana girecek ebelerden 1 lira icazetname ve 15 lira imtihan harcı alınacaktı. İmtihanın ise Tıp Fakültesi tarafından yapılması uygun görülmüştür.⁶⁷

Devletin önlemlerine rağmen diplomasız ebelerin varlığı uzun yıllar devam etmiştir. 1913 yılında yapılan düzenlemeyle Vilayet-i İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi gereğince hükümet doktorlara bölgelerinde diplomasız şekilde faaliyette bulunanları araştırarak yetkililere bildirmesi görevi verdi.⁶⁸ Köylerdeki doğumların eğitimsiz ebelerce gerçekleştirilmesi sakıncalı durumları beraberinde getirdiğinden hiç olmazsa nahiye merkezlerinde diplomalı ebeler bulundurulması gerekli görüldü. Buradan hareketle seyyar ebe bulundurulması için çalışmalar başladı ve bu çalışmalar uzun yıllar devam etti. 1922 yılı başlarında doğumların sağlıklı olmasının temini ve her nahiyeye diplomalı bir ebe tayin edilmesi için 16 maddelik bir nizamname yürürlüğe girdi. Buna göre; her nahiyede 4.000 kuruş maaşla diplomalı bir ebe görev yapacaktı. Ayrıca bu ebeler köyleri dolaşacak ve bu süreçteki vasıtaları buldukları bölge tarafından temin edilecekti. Bölgesindeki her köyü teker teker dolaşan ebe, kadınların kaç aylık hamile olduğunu, hamilelik sürelerini, sağlık durumlarını, doğumun gerçekleşebileceği tahmini tarihleri bir deftere kaydedecekti. Ayrıca köylerde yaşanan *iskat-ı cenin* (çocuk düşürme)⁶⁹ olaylarına engel olmaya çalışacak ve her köydeki doğum ve çocuk düşürmeleri defterine kaydedecekti. Ebeler her şeyi nahiye doktoruna bildirmekle

⁶⁵ BOA, *DH. MUI*, Nr: 50/4, 19 Zilhicce 1327 (1 Ocak 1910).

⁶⁶ BOA, *DH. MUI*, Nr: 64/45, 9 Safer 1328 (20 Şubat 1910).

⁶⁷ BOA, *Babiali Evrak Odası (BEO)*, Nr: 3845/288306, 13 Muharrem 1329 (14 Ocak 1911).

⁶⁸ Erdem Aydın, "19 Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması," *OTAM* 15 (2004): 203.

⁶⁹ Osmanlı Devleti'nde çocuk düşürme için bkz. Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu ve Güven Dinç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme)," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2009): 593-609.

yükümlüydü. Ayrıca köy kâbilleri köylerde *telkih-i cüderi* (çiçek aşısı)⁷⁰ de yapacaktı.⁷¹ Ebelik konusundaki çalışmalar Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüş, eskiden edinilen tecrübelerle ebelik daha modern hale gelmiştir.

3. Belediye Ebeliğinde Yaşanan Problemler

Ekonomik Sıkıntılar

Belediye ebeleri göreve başladıktan sonra en çok ekonomik konularda sıkıntı yaşamaktaydılar. Yeni yapılanmaya başlayan belediyelerin özellikle büyük şehirler dışındaki yerlerde gelirleri yok denecek kadar azdı. Kısacası küçük şehirlerdeki belediyeler gelirsiz, bütçesiz ve muhasebesiz çalışmaktaydılar.⁷² Bu da belediye personelinin maaşlarının ödenmesini güçleştirmekteydi. Tüm bunlara rağmen hükümet özellikle ebe maaşı ödenmesinde sorun yaşanan yerlerde belediye bütçesinden ödeme yapılması konusunda ısrarlıydı.⁷³ Ülkenin çeşitli bölgelerinde görev yapmaya başlayan ebelerin alacakları ücretler belliydi. 25 Eylül 1900 tarihinde alınan karar gereği Tıbbiye Mektebi mezunu olup atanmış ebeler kazalarda 400, sancaklarda 600 ve vilayet merkezinde ise 800 kuruş maaş alacaklardı.⁷⁴ Ancak karara rağmen sağlık personelinin maaşlarının düzensiz veya eksik ödendiği görüldü. Şikayetler üzerine maaşlarını tam olarak alamayanların zor durumda kalacakları ve mağdur olacakları belirtilerek ödemelerin düzenli olarak yapılması gereği ilgili birimlere bildirildi.⁷⁵

Ekonomik şartlar gereği bazı durumlarda kazalarda yapılan yapılardan vergi alınmak suretiyle belediye ebeliğinin maaşının karşılanması yoluna gidildi. Örneğin; Cebel-i Bereket sancağının Ayas kasabasında ithalat ve ihracat çok olmasına rağmen bir iskele yoktu. Bundan dolayı yeni bir iskele inşa edilerek sancağa bağlı kazalarda istihdamları gerekli olan belediye doktor ve ebelerinin maaşlarıyla yol ve imar işlerine harcanmak üzere her çuval ve eşyadan 10 para vergi alınması düşünülmüş ve bunun için yazışmalar yapılmıştır.⁷⁶

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından birçok belediye ebe atanması konusunda talepte bulunmuştur. Atanan ebeler ise mali açıdan birçok zorluk çekmişlerdir. Maaşlarının eksik ödendiği veya aylarca ödenmediği konusunda şikâyetle bulunmuşlardır.⁷⁷ Bazen belediye bütçesinin yetersiz olduğu ileri sürülerek maaşları düzensiz ödendiği gibi bazen de ebe kadınlar görevlerinden alınmışlardır. Örneğin; 1908 yılında Eğin belediye ebesi Emine Hanım görevini yerine getirmekteyken vilayet idare meclisi kararıyla belediye dairesinden kaydı silinmiştir. Emine Hanım, bu konu hakkında şikayetini içeren bir dilekçeyi Sıhhiye Nezaretine verdi. Eğin belediye

⁷⁰ Osmanlı Devleti'nde çiçek salgını ve aşısı için bkz. Mucize Ünlü ve Zarife Albayrak, "Pandemi Önlemleri Işığında Osmanlı'nın Son Döneminde Çiçek Salgınına Bakış," *Uluslararası Kadın ve Aile Sempozyumu* (2021): 78-93; Mucize Ünlü ve Zarife Albayrak, "Osmanlı Devleti'nde Çiçek Hastalığı Üzerine Bir Değerlendirme," *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi* 2/2 (2021): 301-324.

⁷¹ BOA, *Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye ve Vilâyât Müdürlüğü Kataloğu* (DH. UMVM), Nr: 80/46, 2 Cemaziyelahir 1340 (31 Ocak 1922).

⁷² Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, 175-187.

⁷³ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1582/100, 7 Cemaziyevvel 1306 (9 Ocak 1889).

⁷⁴ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1258/59, 4 Cemaziyevvel 1326 (4 Haziran 1909).

⁷⁵ BOA, *Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği* (DH. HMs), Nr: 24/35, 15 Cemaziyevvel 1323 (18 Temmuz 1905); Şeyhmus Bingöl, "Osmanlı Döneminde Muş Sancağında Modern Belediyecilik Faaliyetleri," *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2021): 124.

⁷⁶ BOA, *ŞD*, Nr: 2769/51, 16 Safer 1326 (20 Mart 1908).

⁷⁷ BOA, *DH. İD*, Nr: 18/40, 18 Şaban 1329 (14 Ağustos 1911); *DH. UMVM*, Nr: 164/102, 29 Zilkade 1339 (4 Ağustos 1921).

reisi ebe maaşını ödemeye belediye bütçesinin yetersiz olduğu gerekçesiyle yerli ebelerle bu işin yürütüleceğini belirtmiş ve fikrinde ısrar ederek Emine Hanım'ın işten çıkarılmasını sağlamıştır. Bu gibi uygulamalar memurları mağdur ve perişan ettiği gibi halkın sağlığı açısından da kabul edilebilir bir durum değildi. Sıhhiye Nezaretinin her yere memur ataması mümkün olmamakla beraber kanunen azli gerektirecek geçerli sebep olmadan ve nezaretin iznini almadan bir sağlık memurunun görevden alınması uygun değildi. Bu doğrultuda vilayete Eğin belediye ebesi Emine Hanım'ın eskisi gibi istihdam edilerek maaşının düzenli bir şekilde ödenmesi ve o zamana kadar alamadığı maaşının da verilmesi bildirildi. Hakkında şikâyet gerektirecek bir durum var ise delilleri ile birlikte bildirilmesi istendi. Bu konuda son kararı Sıhhiye Nezaretinin vereceği ifade edilmiştir.⁷⁸

Taşra belediyelerinde sağlık personeline olan şiddetli ihtiyaç ve bunların masrafının belediye gelirlerinden ödenmesinde yaşanan imkânsızlık bazı araştırmaları beraberinde getirdi. Yazışmalar neticesinde nerelerde ne kadar maaşla doktor, ebe ve aşı memuru istihdam edileceği, bunlar için senelik yapılacak masrafın nasıl temin edileceği, istihdam edilmiş olan doktor, ebe ve aşı memurlarının maaşlarının ne miktarda olduğu ve belediyenin gelirlerinden mi yoksa hususi varidattan mı karşılandığı konusunda gerekli araştırmaların yapılması istendi.⁷⁹ Böyle bir araştırmanın yapılması istenmişse de belediyelerin bütçe yetersizliği açıkça ortadaydı. Bu doğrultuda belediyeler ebelerin maaşlarının merkezden ödenmesini talep etmekteydiler. Örneğin; Marmaris Belediyesinin gelirleri doktor ve ebe maaşını ödemek için yeterli değildi. Dadya nahiyesinde de ebeye şiddetle ihtiyaç duyulmaktaydı. Önceki sene bütçesine dahil edilmiş olan sağlık personeli için ayrılan tahsisatın tamamen harcanmasından dolayı talep edilen doktor ve ebe maaşlarının hazine tarafından karşılanmak üzere atamalarının yapılması istendi. Aydın vilayetinden gönderilen yazıda belediyelerin gelirinin birkaç dükkân ve bazı vergilerden oluştuğundan bahsedilerek belediyelerin ancak buldukları bölgelerin temizlik, aydınlatma ve kaldırım işlerini yapabildiğine dikkat çekilmiştir. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye başkanı maaşların hazineden karşılanarak sağlık görevlilerinin atamalarının yapılmasının mümkün olmayacağını Aydın vilayetine bildirdi.⁸⁰

Ebeliğin ekonomik şartlarının düzeltilmeye çalışıldığı dönemin Osmanlı Devleti'nin zor zamanları olan Balkan ve Birinci Dünya Savaşları yılları olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Buna karşın ekonomik olarak şikayetler giderek artmakta ve devlet ise birtakım önlemler almaya devam etmekteydi. Taşrada bazı bölgelerden belediye gelirlerinin yetersizliği gerekçesiyle doktor, ebe, aşı memuru ve eczacıların memuriyetlerine teker teker son verilmekte olduğu bilgileri gelmekteydi. Memleketin gelişimi ve sağlığın korunması için vatana hizmet eden sağlık memurlarının haksız yere işten çıkarılması birçok sorunu da beraberinde getirecekti. Bu gibi durumlara meydan verilmemesi konusunda Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Başkanlığından ilgili birimlere uyarılar yapıldı. Uyarılarda memleketin geleceği ve sağlığının korunması için sağlık memurlarına duyulan ihtiyaç ortada olduğundan olumsuz uygulamalara meydan verilmemesi ifade edildi.⁸¹

Ebe maaşlarının temini belediyeye aitti. Daha sonra yayınlanan Rüşum-ı Belediye kanunuyla belediyelere önemli gelirler tahsis edilmişti. Bir liva, merkezini teşkil eden mühim bir kasaba

⁷⁸ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1264/14, 26 Cemaziyevvel 1326 (26 Haziran 1908).

⁷⁹ BOA, *BEO*, Nr: 3725/279342, 18 Rebiülevvel 1328 (30 Mart 1910).

⁸⁰ BOA, *DH. İD*, Nr: 136/14, 19 Cemaziyelahir 1330 (5 Haziran 1912).

⁸¹ BOA, *DH. İD*, Nr: 48/33, 4 Cemaziyelahir 1330 (21 Mayıs 1912).

belediyesine birkaç yüz kuruş maaşlı bir ebe istihdam edememekteydi. Vilayetlerin bütçe gelirleri sınırlı olmakla birlikte görevleri gereği belediye işleri için encümen bütçesinden gücü yettiği kadar yardım edebilmekteydi. Bundan dolayı da belediyeler kendine ait hizmetleri yeterince yerine getirememekteydi.⁸² İdare-i Vilayat Kanununun 78. maddesine göre hastahane, bimarhane, eytamhane ve darülaceze gibi müesseseler kendilerini idare etmeye yetkindi. Vilayet ve livalarda doğrudan doğruya doktor, ebe ve aşı memuru istihdamı hükümet ile belediyelere aitti. Bundan dolayı belediye gelirlerinden imkân dahilinde ödenen maaşların belediyelere yardım adıyla bütçelere eklenmesi düşünülmüştür. Bu maaşların bir kısmı belediye gelirinden verildiğinde özel bütçenin belediyeye yardım maddesine ancak maaşın geriye kalan kısmı için tahsisat konulması 14 Ocak 1915 tarihinde tebliğ edilmiştir. Ebe ve aşı memuru maaşlarının doğrudan doğruya ödenmemesi hakkındaki bu tebligat bazı kesim tarafından yanlış anlaşılmıştır. Mali durumları müsait olmayan belediyelere ebe ve aşı memuru maaşları için özel bütçe ayrılmadığı ve belediyeler tarafından yeterli derecede aşı memuru tayin edilmediğinden memleketin birçok tarafında çiçek hastalığı hüküm sürmekteydi. Halbuki memlekette hüküm süren hastalıklar içinde her sene çok kayıp verilmesine rağmen en basit bir teşkilatla ve kolay bir şekilde ortadan kaldırılması mümkün olan hastalıkların en birincisi çiçek hastalığıydı. Bu hastalık nahiyelere varıncaya kadar aşı memuru istihdam edilmek suretiyle az zamanda önüne geçilebilecekken bu husus ihmal edilerek hastalığın yayılmasına neden olunması kabul edilebilir değildi. Nezaretin tebligatına göre bu durum doktor, ebe ve aşı memuru maaşlarının hususi idarelerce doğrudan doğruya ödenmemesinden kaynaklanmaktaydı. Aslında belediyeye yardım adı altında bütçeye eklenmesinde de bir sakınca görülmemekteydi. Nitekim ebe ve aşı memurlarının maaş ve masrafları için ihtiyaç dahilinde belediye bütçelerine tahsisat eklenmesi, bütçeleri müsait olmayan belediyelere hususi bütçelerden yardımda bulunulması ve bunun ihmal edilmemesi yönünde karar alındı.⁸³

Belediyeler, sağlık açısından önemli bir pozisyonda olan ebelerin bütçe yetersizliğinden dolayı istihdam edilememesi karşısında maaşlarının hazineden karşılanması yönündeki taleplerini yinelemişlerdir. Maaşları ödenmeyen sağlık personeli ise işi bırakma derecesine gelmişti. Dönemin şartları ve halkın genel sağlık durumu açısından sağlık personelinin istihdamı son derece önemliydi. Sıhhiye Nezaretine bu konuda şikayetler iletilmekteydi. Buna karşılık belediyelere düzenli olarak maaşların ödenmesi için uyarılarda bulunulmakla yetinilmekteydi.⁸⁴ 1915 yılı ocak ayında belediye bütçeleri sağlık personelinin maaş ödemeleri için yetersiz ise hususi bütçelere yardım adıyla yeterli miktarda tahsisat konulmasına dair görüşmeler yapıldı.⁸⁵ Amaç belediye dairelerinde istihdam edilen aşı memuru ve ebelerin maaşlarının düzenli olarak yatırılmasını sağlamaktı. Nitekim uzun görüşmeler neticesinde 1917 yılı bütçesine ilave tahsisat yapıldı. Eğer belediye bütçeleri yetersizse yardımda bulunulması hususunda tüm idari birimlere yazılar gönderildi.⁸⁶ Ancak belediye ebelerinin istihdam edildiği zamanlarda başlayan ekonomik sıkıntılar dönem boyunca devam etti. Devletin ekonomik olarak sıkıntıda olmasının yanı sıra Balkan ve

⁸² BOA, *DH. UMVM*, Nr: 85/64, 10 Şaban 1333 (23 Haziran 1915).

⁸³ BOA, *DH. UMVM*, Nr: 136/44, 21 Rebiülahir 1334 (26 Şubat 1916).

⁸⁴ BOA, *DH. İD*, Nr: 136/16, 18 Recep 1330 (3 Temmuz 1912).

⁸⁵ BOA, *DH. İD*, Nr: 211/50, 1 Rebiülevvel 1333 (17 Ocak 1915); *DH. İD*, Nr: 211/59, 3 Rebiülahir 1333 (18 Şubat 1915).

⁸⁶ BOA, *DH. UMVM*, Nr: 24/19, 1 Muharrem 1336 (17 Ekim 1917); *DH. UMVM*, Nr: 36/52, 14 Rebiülahir 1334 (19 Şubat 1916).

Birinci Dünya Savaşları da ebeliğin yaygınlaşmasını ve ekonomik sıkıntılarının giderilmesini olumsuz etkiledi.

Görevini Suistimal Eden Ebeler

Belediye ebelerinden bazılarının çalıştıkları süre zarfında görevlerini suistimal ettikleri görülmüştür. En dikkat çeken suiistimalleri sağlık personeline en çok ihtiyaç duyulduğu zamanlarda görev yerinden ayrılmalarıydı. Vilayet, sancak ve kazalarda görevli bazı belediye doktoru, eczacı, ebe ve aşı memurları buldukları bölgedeki mülki amirlerin haberi olmadan görevlerinden ayrılarak İstanbul'a gitmekteydiler. Belirli süre İstanbul'da kalanlar görevlerine dönmekte daha sonra bunların geri gönderilmeleri çeşitli zorluklara neden olmaktaydı. Durumu önlemek adına sağlık çalışanlarının zorunlu mazeretleri olmadıkça görevlerini bırakıp başka yerlere gönderilmemeleri konusunda ilgili birimlere tebligatlar gönderildi. Görev yerlerini terk etmeleri sağlık koşullarının korunması açısından uygun değildi. Görevlerinden ayrılacakları zaman gerekli yazışmalar neticesinde izin alınarak ayrılmaları gerektiği vilayetlere bildirildi.⁸⁷

Bazı sağlık görevlilerinin görev yaptığı süre içerisinde mesleğini icra etmeyerek şikâyet konusu oldukları kayıtlara yansımıştır. Örneğin; Ankara Belediye ebesi Emine Hanım'ın görevde bulunduğu süre zarfında hiçbir doğum hizmetinde bulunmaması üzerine hakkında şikâyet olmuştur. Yapılan tahkikat neticesinde görevini layıkıyla yerine getirmediği anlaşılmış, devam etmesi uygun bulunmayarak azledilmiştir.⁸⁸ Bazı durumlarda ise göreve atanmasına rağmen memuriyet yerine gitmeyenlerin olduğu görülmüştür. Bunlardan biri Kayseri belediye ebeliğine atanan ve aslen Tekfurdağlı olup Üsküdar'ın İcadiye mahallesinde yaşayan Makrohi'ydi. Kendisinin memuriyetine gitmek üzere görev belgesini aldığı halde Kayseri'ye gitmediği anlaşılmıştır. Hemen görev yerine gitmesi konusunda gerekenin yapılması istenmiştir.⁸⁹

Diplomalı ebelerin ilk görevi anne ve çocuğun sağlıklı bir şekilde hayatlarına devam etmesini sağlamaktır. Doğum sırasında yaşanan olumsuz hadiseler ebelerin şikâyet edilmesindeki önemli sebeplerdendir. Adapazarı'nda gönüllü olarak bulunan Eftimya 20 seneyi aşkın süredir burada ikamet etmekteydi. Ebelik yaptığı sırada ölüme sebebiyet verdiğine dair hakkındaki suçlamadan beraat etmişti. Tekrar aynı hadiselerle sebep olabileceği gerekçesiyle oradan sürgün edilmesi teşebbüsünde bulunulmuştur. Bunun üzerine ebe Eftimya kanuna aykırı olarak sürgün edilmekte olduğunu belirterek gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Nitekim bu sürgün kararının doğru olmadığı kanaatine varılmıştır.⁹⁰

Baskıya Maruz Kalan Ebeler

Eğitilmiş sağlık personelinin önemini kavrayan Osmanlı hükümeti bu doğrultuda çaba sarf ederek atamalar yaptı. Personel sıkıntısının yaşandığı dönemlerde amirlerin baskıları devletin sağlık politikasını sekteye uğratmaktaydı. Ebelerin zorla istifa ettirilmesine dair kayıtlar bulunmaktadır. Uzak yerlere gönderilen ebelerin zorla istifa ettirilmeye çalışılması halk sağlığı açısından kabul edilebilir bir durum değildi. Ayrıca görevini başarıyla yürüten ebeler baskıların yanı sıra iftiraya da maruz kalmaktaydılar. Örneğin; özel mektepte eğitim gördükten sonra diploma alan Madam Floransa Sıhhiye Nezareti tarafından Musul belediye ebeliğine tayin edildi. Tecrübesi ve mahareti hasebiyle burada 8-10 sene iyi hizmetlerde bulundu. Doğum için kendine müracaat

⁸⁷ BOA, *DH. MKT*, Nr: 517/29, 26 Safer 1320 (4 Haziran 1902).

⁸⁸ BOA, *DH. MUI*, Nr: 4/61, 21 Şaban 1327 (7 Eylül 1909).

⁸⁹ BOA, *ZB*, Nr: 40/60, 2 Temmuz 1323 (15 Temmuz 1907).

⁹⁰ BOA, *DH. MKT*, Nr: 1924/67, 21 Recep 1309 (20 Şubat 1892).

edenlere hiçbir kötü tavrı olmadığı yöre halkı tarafından ifade edilmekteydi. Hatta maddi durumu iyi olmayan kişilere lazım olan ilaçları kendi tarafından vermesi birçok kimsenin sevgisini kazanmasını sağlamıştı. Musul'da nüfusun giderek artmasıyla birlikte başka bir diplomalı ebeyle daha ihtiyaç duyulmuştur. Madam Floransa'nın gelecek seneden itibaren maaşının kesileceği söylentileri halk arasında yayıldı. Musul'da başka diplomalı ebe olmadığından hastaların erkek doktora müracaat edilmesini gerektirecekti. Fakat kadınların erkek doktora gitmek yerine eskisi gibi diplomasız ebelere yöneleceği ortadaydı. Bundan dolayı yerli halk Floransa'nın maaşı kesilmeyerek görevinde devam etmesini istenmiştir. Floransa ise belediye ebeliğine atandığından itibaren Musul valisinin ahlaksız tekliflerine ve tehdidine maruz kalıyordu. Kendisi valiye uzun zamandan beri Musul'da ikamet ettiğini, bu gibi teklifleri kabul etmeyeceğini ve namussuz bir şekilde geçimini sağlayamayacağını söylemiştir. Bunun üzerine vali kadının maaşının kesilerek azledilmesi hakkında belediyeye emir verir. Marttan itibaren de maaşı kesilmiştir. Gayrimeşru ve ahlaksız teklifleri reddetmesi üzerine ilk olarak memur ikinci olarak kadın olmasından dolayı sakinliğini korumuşsa da zor durumda kalacağından haysiyeti için hakkını arayarak durumu İstanbul'a ilettiler. Musul Valisi Nuri ise Floransa'nın ahlaksız kadınlardan olduğunu, kendisine Müslüman değil Hristiyanlardan bile kimsenin müracaat etmediğini ve hakkında şikayetler olduğunu beyan etti. Ayrıca Musul gibi büyük bir şehirde diplomalı ebenin olmasının elzem olduğunu belirterek ahalinin dinine aşırı bağlılığından dolayı Müslüman bir ebenin tayin edilmesini talep etmiştir. Musul belediye ebeliğine mesleği icra edecek izni olmadığı halde vilayet tarafından Meruşa adlı bir kadın tayin edilmiştir. Bunun üzerine diplomasız ebelerin belediye ebeliğine tayinin caiz olmayacağı Musul vilayetine bildirildi. Ayrıca bu kadının basit hizmetlerde bulundurulmak üzere istihdam edildiği, resmi ebe sıfatında bulunmadığı iddia edilmekteydi.⁹¹ Daha sonra görevinden alınmış olan Floransa Hanım, biriken maaşlarını almak için belediyeye müracaat etti. Ancak soruşturma devam ederken memur olarak tanınmayacağından maaşın ödenmesinin mümkün olmayacağı kendisine iletildi.⁹² Sonrasında Floransa'nın işine geri dönüp dönmediği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Netice itibarıyla ebelere yapılan bu tür baskıların sayısı bir iki örnekten fazla değildir.

Sonuç

Ebelik eski devirlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde önemli meslek gruplarından idi. Ancak nesilden nesile aktarılan gelen tecrübeler doğrultusunda yapılan ebelik sağlıklı değildi. Nitekim doğum sürecinde ve esnasında ölüme sebebiyet verecek birtakım olumsuz hadiselerin yaşandığı bilinmektedir. Devletin değişime girdiği yıllarda bu alanda da atılımlar olmuştur. Ebelik eğitimi üzerine çalışmalar yapılarak okullarda eğitimler verilmiştir. Bundaki amaç diplomalı ve eğitilmiş kişilerin bu mesleği yaparak ölümleri en aza indirmektir. Taşrada bu mesleği yaygınlaştırmak için 1870'li yıllardan sonra belediyelerde ebeler görev almaya başladı. Ülkenin tüm bölgelerine yetecek kadar eğitilmiş ebe bulunmadığından Kâbile Mektebi açıldı. Ayrıca Tıbbiye Mektebinde de gerekli eğitimleri alarak diploma aldılar. Her ne kadar ebeler okullardan mezun olsa da dönem itibarıyla ihtiyacı sayıca karşılayamıyordu. Sayıca yetersizlik ise diplomasız ebelik yapan kadınların faaliyetlerini sürdürmelerine imkân sağlamıştır.

Diplomasını alan ebeler Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine atandılar. Ancak belediye bütçelerinin yetersizliği onların görevini layıkıyla yapmasına imkân vermiyordu. Belediyeler maaşların hazineden karşılanmasını talep ederken, hükümet de belediye gelirlerinden ödenmesini

⁹¹ BOA, *DH. MKT*, Nr: 986/29, 10 Cemaziyelevvel 1323 (13 Temmuz 1905).

⁹² BOA, *DH. MKT*, Nr: 1063/45, 2 Rebiülevvel 1324 (26 Nisan 1906).

istemekteydi. Ekonomik şikayetler sürekli dile getirildi. Bu durum için yönetim kısmında bir eksikliğin olduğunu gösterse de atılan adımların bir tecrübe olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca dönem itibarıyla Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı zamanları olması özellikle Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarının etkisi ekonomik olarak zorluk yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu da dar bütçeli olan belediyelerin zorlanmasına neden olmuşken sağlık personelinin maaşlarının ödenmemesinde ve işten çıkarılmasında etkili olmuştur. Diplomalı ebelerin mesleğini icra etmesi için Osmanlı Devleti gereken önlemleri almaya çalışsa da yetişmiş eleman eksikliği ve ekonomik sıkıntılar ebeliğin önünde önemli bir engel olarak kalmıştır. Ebelik konusunda yaşanan tecrübeler Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilecek adımların temelini oluşturmuştur.

Kaynaklar

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babali Evrak Odası (BEO), Nr: 3725/279342, 3845/288307.

Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ), Nr: 24/35.

Dahiliye Nezâreti İdâre (DH. İD), Nr: 18/40, 48/33, 136/2, 136/14, 136/16, 157/11, 211/50, 211/59.

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH.MKT), Nr: 59/30, 517/29, 986/29, 1063/45, 1258/59, 1264/14, 1307/9, 1470/78, 1486/29, 1559/54, 1582/100, 1630/110, 1687/74, 1738/67, 1739/67, 1924/67, 2049/40, 2099/120, 2512/22, 2560/25, 2560/26.

Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI), Nr: 4/61, 18/40, 22/17, 28/26, 43/3, 50/4, 64/45, 66/41.

Dahiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliyye ve Vilâyât Müdürlüğü Kataloğu (DH. UMVM), Nr: 24/19, 36/52, 80/46, 85/64, 136/44, 164/102.

Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî (HR. MKT), Nr: 692/80.

Hariciye Nezâreti Tercüme Odası (HR. TO), Nr: 167/127.

İrade Dahiliye (İ. DH), Nr: 622/43244.

İrade Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD), Nr: 26/1216.

Maarif Nezâreti Mektubî Kalemî (MF. MKT), Nr: 1230/48, 1231/21.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD), Nr: 2520/17, 2599/28, 2769/51.

Yabancı Arşivler Makedonya (YB.021), Nr: 97/67.

Zabtiye Nezâreti Belgeleri (ZB), Nr: 347/96, 422/117, 40/60.

2. Süreli Yayınlar

Düstur 1/2, İstanbul: Matbaa-i Amire 1289.

3. Araştırma Eserler

- Altay, Sadet. “Cumhuriyet’in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938).” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 35 (2017): 67-217.
- Aydın Kartal, Yasemin ve Tuğba Aksoy. “Tarihten Günümüze Ebelik ve Mesleğine Kısa Bir Bakış.” *Sağlık Bilimleri Dergisi* 30 (2021): 98-102.
- Aydın, Erdem. “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması.” *OTAM* 15 (2004): 185-207.
- Aydın, Erdem. “Tanzimat ve Osmanlı Sağlık Hizmetleri.” *IV. Türk Tıp Tarihi Kongresi* (2003): 445-455.
- Bingül, Şeyhmus. “Osmanlı Döneminde Muş Sancağında Modern Belediyecilik Faaliyetleri.” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2021): 111-127.
- Deniz, Ahmet, Pınar Akarçay ve Adem Karakaş. “Osmanlıda Belediyeciliğin Gelişimi ve Modernleşme Çabaları.” *Akademik Bakış Dergisi* 64 (2017): 314-325.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.
- Gökmen, Ertan. “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Görevlileri ve Emeklilikleri.” *OTAM* 52 (2022): 99-133.
- Kopar, Metin. *Türkiye’de Sağlık Sistemi ve Salgın Hastalıklarla Mücadele (1920-19138)*. Adıyaman: İksad Yayınevi, 2021.
- Kömürcü, Nuran ve Nimet Sevgi Gençalp. “Geçmişten Günümüze Doğuma Yardım.” *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 5/1 (2002): 78-82.
- Mumcu, Nuran ve Betül Uzun Özer. “Geçmişten Günümüze Ebelik Eğitimi.” *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 7/3 (2020): 217-222.
- Oktay, Tarkan. “Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi.” *Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları (2008): 377-402.
- Oktay, Tarkan. *Osmanlı’da Büyükşehir Belediye Yönetimi İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları 2011.
- Ortaylı, İlber. “Belediye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları (1992): 398-402.
- Ortaylı, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Özger, Yunus. “Osmanlı’da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümelere.” *History Studies* 4/1 (2012): 419-447.
- Sarı, Nil. (. “Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri.” *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 2-3 1996/97): 11-64.
- Serbestoğlu, İbrahim. *19. Yüzyılda Amasya Sancağı*. Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.

- Şafak, Figen. “Türkiye’de Ebelik Eğitimi Sürecinin Tarihsel Gelişimi ve Ebelik Eğitiminin Devlete ve Kişiyeye Maliyeti.” Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- Şimşek, Fatma, Haldun Eroğlu ve Güvenç Dinç. “Osmanlı İmparatorluğu’nda İskat-ı Cenin (Çocuk Düşürme).” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (2009): 593-609.
- Taş, Hülya. “Erken Modern Osmanlı’da Sağlık Hizmetleri.” *Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi* 40 (2013): 353-371.
- Tekeli, İlhan ve İlber Ortaylı. *Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1978.
- Temelkuran, Tefik. “Eğitim Tarihimize İlk Kadın Meslek Okullarından Ebe Okulu.” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 32 (1999): 34-40.
- Ünlü, Mucize ve Zarife Albayrak. “Osmanlı Devleti’nde Çiçek Hastalığı Üzerine Bir Değerlendirme.” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi* 2/2 (2021): 301-324.
- Ünlü, Mucize ve Zarife Albayrak. “Pandemi Önlemleri Işığında Osmanlı’nın Son Döneminde Çiçek Salgınına Bakış.” *Uluslararası Kadın ve Aile Sempozyumu* (2021): 78-93.